

Уляна Василівна РОМАНЮК,

аспірант Хмельницького університету управління та права,
uliana_romaniuk@ukr.net

УДК 347.511(477)

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ЗМІСТ ДОГОВОРУ ПРО ПАТРОНАТ

Досліджено проблемні питання, пов'язані із правовою природою, змістом договору про патронат, а також підставами його укладення. При цьому визначається, що договір про патронат над дитиною є самостійним цивільно-правовим договором, в основі якого лежить нематеріальне зобов'язання щодо виховання дитини та забезпечення її нормального фізичного існування.

Сторонами договору є відповідна місцева державна адміністрація або місцева рада як орган опіки та піклування та патронатний вихователь. Батьки (законні представники) дитини є стороною договору про патронат над дитиною, в разі встановлення патронату над дитиною за їх згодою, тому що у випадку передачі дитини під патронат батьки дитини зберігають усі права та обов'язки батьків, однак частина цих прав на короткостроковий період передається патронатному вихователю. При цьому влаштування дитини під патронат є тимчасовим заходом, після завершення якого дитина повертається у сім'ю. При застосуванні інших форм влаштування дитини, позбавленої батьківського піклування, батьки повністю усуваються від виховання дитини, а спілкування з нею можливе лише у визначених межах.

Усі передумови укладення договору про патронат над дитиною можна поділити на матеріальні (наявність дитини; наявність складних життєвих обставин у житті дитини, її батьків або інших законних представників; наявність органу опіки та піклування, на який покладено обов'язок з влаштування вищезна-

ченої дитини до сім'ї патронатного вихователя; наявність сім'ї патронатного вихователя) та правові (нормативне регулювання зазначеного питання).

З метою вдосконалення нормативного урегулювання передумов укладення договору патронату, пропонується доповнити ст. 252 Сімейного кодексу України, визначивши в ньому поняття складних життєвих обставин, яке застосовується до договору про патронат над дитиною.

Перелік прав та обов'язків патронатного вихователя, визначених у Типовому договорі про патронат над дитиною доцільно доповнити вимогою щодо здійснення патронатним вихователем своїх обов'язків в спосіб, який унеможливило б приниження честі та гідності дитини та виключає застосування таких покарань як завдання тілесних чи психічних страждань, позбавлення їжі, грошових засобів, можливості відвідування дитини її батьками тощо.

Ключові слова: патронат над дитиною, орган опіки та піклування, патронатний виховатець, договір про патронат над дитиною, складні життєві обставини.

Одним з найбільш важливих етапів організації патронату над дитиною та організації діяльності сім'ї патронатного вихователя є укладення договору про патронат над дитиною, який є безпосередньою формою оформлення договірних правовідносин. Договір про патронат над дитиною займає одне з найбільш ключових місць у рамках цілого інституту патронату над дитиною, оскільки саме цей договір є безпосередньою формою легітимізації договірних правовідносин між сторонами цього договору, а саме: органами опіки та піклування, патронатним вихователем, а у випадку, якщо передача дитини під патронат відбувається за згодою батьків дитини — батьками дитини, з приводу влаштування дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах, в сім'ю патронатного вихователя, а також з приводу тимчасового догляду, виховання та реабілітації дитини в цій сім'ї.

Незважаючи на той, факт, що норми, які регулюють питання договору про патронат над дитиною, закріплені українським законодавством уже понад 15 років (з моменту прийняття Сімейного кодексу України (СК України)), в нашій країні так і не було напрацьовано достатню правозастосовну та судову практику в цій сфері. У першу чергу це було викликано тим, що донедавна була відсутня низка підзаконних нормативно-правових актів, необхідних для реалізації патронату над дітьми, лише 16 березня 2017 р. Кабінет Міністрів України видав постанову, якою затвердив Порядок створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя», Типовий договір про патронат над дитиною, «Порядок оплати послуг патронатного вихователя та виплати соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного виховате-

ля [1], а на практиці, зважаючи на відсутність нормативно-правового регулювання патронату (крім кількох статей СК України), передача дітей під патронат починає застосовуватися окремими органами місцевого самоврядування лише як правовий та соціальний експеримент за посередництва громадських правозахисних організацій з 2009 року.

Дослідженню правових проблем дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, було присвячено низку праць ще за радянських часів. Цими питаннями цікавились такі вчені, як: Н. М. Єршова, І. М. Кузнецова, О. М. Нечаєва. В Україні правові проблеми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, були предметом досліджень таких науковців, як О. О. Грабовської, Л. М. Зілковської, О. І. Карпенко, Л. В. Лешанич, М. В. Логвінова, В. П. Мироненко, Л. Ю. Міхеєва, О. О. Пунди, О. В. Розгон, С. Я. Фурси тощо. Але всі наукові доробки проводились або щодо інституту опіки та піклування, або щодо усиновлення, або в адміністративно-правовому аспекті.

Разом з тим на сьогодні немає й єдиної наукової позиції щодо розуміння правової природи договору про патронат над дитиною. Останнє проявляється, в першу чергу, у відсутності єдиного узгодженого поняття договору про патронат над дитиною, а також у наявності цілої низки різноманітних підходів щодо визначення його галузевої приналежності. Окрім цього, недостатньо дослідженими, на нашу думку, залишаються питання змісту договору про патронат та передумов його укладення.

Метою статті є дослідження проблемних питань, пов'язаних із правовою природою, змістом договору про патронат, а також підставами його укладення.

Характеризуючи правові підстави укладення договору про патронат над дитиною, можна зауважити, що на сьогодні основними нормативно-правовими актами в досліджуваній нами сфері є СК України [2] та Постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 148 «Деякі питання здійснення патронату над дитиною», якою затверджені Порядок створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя, Типовий договір про патронат над дитиною, Порядок оплати послуг патронатного вихователя та виплати соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя [1]. Окрім зазначених нормативно-правових актів, при укладенні договору про патронат над дитиною повинні враховуватись також положення законів України «Про охорону дитинства», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про соціальні послуги», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» тощо.

Белике значення для розуміння правової природи договору про патронат над дитиною має також визначення галузевої приналежності

ті цього договору. Так, на сьогодні в правовій науці існує три основні підходи щодо цього питання.

Так, частина представників юридичної науки вважає, що цей договір є цивільно-правовим, інші розглядають його як сімейно-правовий договір, а дехто вважає, що договір про патронат містить у собі ознаки як цивільно-правового, так і сімейно-правового договору [3, с. 445; 4, с. 223].

У сімейно-правовій літературі поширеною є думка про те, що договір про патронат є сімейно-правовим [5, с. 476; 6, с. 485; 7, с. 274; 8, с. 427].

З іншого боку, останнім часом все більша кількість вчених схиляється до думки, що «сімейне право складає підгалузь цивільного права, хоча в системі цивільного права воно характеризується певною уособленістю, яка обумовлюється особливостями відносин, які регулюються нормами сімейного права, та своєрідністю засобів їх правового регулювання [8, с. 16; 9, с. 35]. Визначення сімейного права як підгалузі цивільного права надає можливість розглядати сімейно-правові договори як своєрідний різновид цивільно-правових договорів [10, с. 736].

На думку деяких вчених, патронат над дітьми — це правовий інститут не тільки сімейного, а й права соціального забезпечення, оскільки за такої форми родинного виховання в повному розумінні цього слова здійснюється соціальне обслуговування біологічних і соціальних сиріт [11, с. 32].

Як зазначає А. В. Лешанич, договір про патронат доцільно було б віднести до комплексних договорів. Так, договір про патронат є підставою для виникнення правовідносин як майнового, так і немайнового характеру. Правовідносини, що випливають із цього договору, регулюються різними галузями права (сімейне право, цивільне право). Усі зобов'язання, що виникають із цього договору, спрямовані на реалізацію єдиної мети — створити найкращі умови для забезпечення особистих і майнових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [12, с. 88].

На нашу думку, досліджуваний договір характеризується переважно рисами цивільно-правового договору. Зокрема, як уже зазначалося вище, для укладення договору патронату над дітьми є необхідним та достатнім вираження волі сторін. Відповідно цей договір належить до двосторонніх угод. Також договір патронату над дітьми належить до взаємних та відплатних договорів. Взаємність обумовлена тим, що обов'язки патронатного вихователя кореспондують обов'язкам районної, районної у м. Києві та Севастополі держадміністрації або виконавчого комітету міської ради. Наприклад, відповідний орган державної влади або орган місцевого самоврядування зобов'язаний за участю уповноважених структурних підрозділів і закладів охорони здоров'я, соціального захисту населення, навчальних закладів забезпечити надання освітніх послуг відповідно до віку, розвитку та особливих потреб дитини, а патронатний виховатець зі свого боку зобов'язаний створити дитині належні умови для проживання,

навчання, фізичного та духовного розвитку тощо. Окрім цього, за надання послуг патронатний вихователь отримує оплату за рахунок коштів місцевих бюджетів у розмірі та порядку, визначених Кабінетом Міністрів України (ст. 256 СК України). Таким чином, договір патронату над дітьми є відплатним договором.

Ще однією особливістю договору патронату над дітьми є те, що цей договір можна вважати прикладом договору на користь третьої особи, тобто договору, в якому певна особа (боржник) зобов'язана виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яка встановлена або не встановлена в договорі (ст. 636 Цивільного кодексу України).

Усе вищезазначене ще раз доводить, що договір патронату над дітьми є різновидом цивільно-правового договору.

Що стосується сторін договору про патронат, то необхідно зазначити, що в науці немає однозначної думки з цього приводу. Так, В. І. Борисова зазначає, що сторонами договору про патронат є, з одного боку, орган опіки та піклування, а з іншого — патронатний вихователь [13, с. 125]. Тієї ж думки дотримується В. П. Мироненко [14, с. 421] та О. В. Розгон [4, с. 22].

Ю. Ю. Черновалюк стверджує, що сторонами договору про патронат є:

- 1) орган опіки та піклування;
- 2) особа, яка виявила бажання взяти у свою сім'ю дитину та забезпечити їй належне виховання (патронатний вихователь);
- 3) дитина, якщо вона досягла такого віку, що може висловити згоду на передачу її у сім'ю патронатного вихователя [15, с. 136].

Отже, існують дві позиції: прибічники однієї вважають, що в договорі про патронат беруть участь дві сторони (орган опіки та піклування й патронатний вихователь); прибічники іншої позиції вважають, що, крім органу опіки та піклування і патронатного вихователя, в укладенні договору бере участь і дитина, причому виступає стороною.

На нашу думку, слід погодитися із доводами О. В. Розгон про те, що, попри те, що права та обов'язки патронатного вихователя та органу опіки та піклування спрямовані на забезпечення належного виховання та утримання дитини, яка залишилася без батьківського піклування й була передана під патронат, ця дитина не є учасником патронатного договору і не наділяється самостійним правом вимоги щодо виконання умов договору [4, с. 227].

У той же час, якщо звернутися до змісту постанови Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 148 «Деякі питання здійснення патронату над дитиною», а саме до п. 16 Порядку створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя можна визначити, що якщо передача дитини під патронат здійснюється за згодою батьків (законних представників дитини), вони є стороною договору про патронат над дитиною.

На жаль, у сучасній юридичній доктрині зазначене питання ще не отримало належного обґрунтування, лише О. В. Розгон зазначає

про те, що батьки (законні представники) дитини є стороною договору про патронат [4, с. 224]. На нашу думку, батьки дитини або її законні представники є стороною договору про патронат, оскільки зазначений договір передбачений не для регулювання питання передачі дитини на виховання на довготерміновий період, коли усиновителі отримують усі права та обов'язки батьків дитини, а прийомні батьки, батьки-вихователі або опікуни чи піклувальники — низу прав та обов'язків щодо виховання дитини в межах, визначених відповідним договором або положеннями законодавства, які визначають повноваження опікуна чи піклувальника, однак таке виховання має постійний характер, а відповідні особи фактично замінюють батьків з питань здійснення виховання дитини. Патронатний вихователю надає послуги із здійснення патронату над дитиною, в тому числі й виховні функції лише у визначених договором про патронат межах та відповідно до рекомендацій батьків/законних представників (у разі влаштування дитини за їх згодою).

При цьому батьки (законні представники) дитини повинні виконувати обов'язки стосовно усіх інших сторін договору:

а) *стосовно патронатного вихователя* про надавання інформації про потреби, особливості догляду дитини, харчування та режим дня та іншу важливу інформацію, яку необхідно враховувати під час здійснення патронату над дитиною, не перешкоджання патронатному вихователю у виконанні обов'язків та здійсненні прав, які визначено у договорі;

б) *стосовно дитини* щодо забезпечення її одягом, взуттям, особистими речами та передання наявних медичних документів дитини (медичної картки, висновків та рекомендацій спеціалістів), підтримування визначений службою у справах дітей спосіб контакту з дитиною з урахуванням її найкращих інтересів;

в) *щодо органу опіки та піклування* у особі служби у справах дітей про дотримання рекомендацій щодо контакту з дитиною під час перебування її у сім'ї патронатного вихователя, інформування служби про обставини, що призвели до влаштування дитини в сім'ю патронатного вихователя, та інші важливі обставини щодо неї та її сім'ї; щодо всіх сторін договору, співпраці із зазначеними суб'єктами з питань забезпечення прав та інтересів дитини, подолання складних життєвих обставин.

Що стосується інших форм влаштування дитини, позбавленої батьківського піклування, то батьки дитини (якщо вони є) усунені від процесу виховання дитини. Як СК України, так і відповідні підзаконні правові акти, які визначають механізм усиновлення (Порядок провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей [16]), прийняття дитини в прийомну сім'ю (Положення про прийомну сім'ю [17]) або в дитячий будинок сімейного типу (Положення про дитячий будинок сімейного типу [18]), не визначають жодних прав та обов'язків батьків у разі усиновлення дитини, передачі її до прийомної сім'ї або дитячого будинку сімей-

ного типу, не визначають їх і договори, укладені органом опіки та піклування із прийомними батьками або батьками-вихователями. Виняток із цього правила становить право дитини підтримувати контакт зі своїми батьками, якщо це не суперечить її інтересам і не заборонені рішенням суду за погодженням із органом опіки та піклування та прийомними батьками (батьками-вихователями) (п. 13 Положення про прийомну сім'ю, п. 16 Положення про дитячий будинок сімейного типу, яке фактично надає батькам такої дитини на спілкування із нею, якщо таке бажання є взаємним).

Що ж стосується усиновленої дитини, то відповідно до ч. 1 та 2 ст. 232 СК України з моменту здійснення усиновлення припиняються особисті та майнові права й обов'язки між батьками та особою, яка усиновлена, а також між нею та іншими її родичами за походженням, однак такі права та обов'язки можуть бути збережені за бажанням матері, якщо усиновлювачем є чоловік, або за бажанням батька, якщо усиновлювачем є жінка. Крім того, якщо після смерті одного з батьків дитини або розірвання шлюбу з особою, визнаною судом недієздатною, другий з батьків дитини вступив у повторний шлюб і його дружина, чоловік у повторному шлюбі бажають усиновити дитину, баба, дід дитини з боку того з батьків, хто помер або визнаний недієздатним, рідні брати, сестри дитини мають право подати до суду заяву про збереження між ними та дитиною, яку усиновлюють, правового зв'язку [1].

Таким чином, у разі влаштування дитини, позбавленої батьківського піклування через механізм усиновлення, влаштування у прийомну сім'ю або дитячий будинок сімейного типу батьки не мають жодних прав щодо виховання дитини та спілкування з дитиною, крім випадків, якщо таке бажання (щодо спілкування) виявить сама дитина, передана у прийомну сім'ю або дитячий будинок сімейного типу, і щодо цього не буде заперечень у органу опіки та піклування та прийомних батьків чи батьків-вихователів, а також не буде заборони, встановленої рішенням суду. При усиновленні дитини права та обов'язки батьків дитини зберігаються лише у випадках, передбачених ч. 1 ст. 232 СК України. У випадку передачі дитини під патронат батьки дитини зберігають усі права та обов'язки батьків, однак частина цих прав на короткостроковий період передається патронатному вихователю, який однак повинен слідувати їх рекомендаціям, а за батьками залишається обов'язок забезпечення дитини одягом, взуттям, особистими речами, а патронатний вихователь здійснює харчування, утримання, виховання, навчання та розвиток дитини відповідно до її потреб шляхом використання в повному обсязі та за призначенням виплачуваної йому соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя.

Аналізуючи правову природу договору патронату, Л. В. Лешанич стверджує, що договір про патронат є відплатним та реальним. Цей договір є відплатним, оскільки у ст. 254 СК України зазначено, що за виховання дитини патронатному вихователю встановлюється пла-

та, розмір якої визначається за його домовленістю з органом опіки та піклування (за чинною редакцією СК України, відповідно до ст. 256 оплата послуг патронатного вихователя та виплата соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів у розмірі та порядку, визначених Кабінетом Міністрів України [1]). Договір є реальним, оскільки права та обов'язки у патронатного вихователя виникають лише після передачі дитини до сім'ї патронатного вихователя [12, с. 88]. Можемо погодитися із думкою науковця.

Говорячи про передумови укладення договору про патронат над дитиною, необхідно зауважити, що всі зазначені передумови можна поділити на:

— *матеріальні*: наявність дитини; наявність складних життєвих обставин в житті дитини, її батьків або інших законних представників; наявність органу опіки та піклування, на який покладено обов'язок з влаштування вищезазначеної дитини до сім'ї патронатного вихователя; наявність сім'ї патронатного вихователя;

— *правові*: наявність сукупності правових норм, що регулюють питання патронату над дітьми в Україні, передусім СК України, інших законів України, а також постанови Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 148 «Деякі питання здійснення патронату над дитиною», якою визначено Порядок створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя, Типовий договір про патронат над дитиною та Порядок оплати послуг патронатного вихователя та виплати соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя.

При цьому найбільш суперечливою для розуміння є така матеріальна передумова, як наявність складних життєвих обставин у житті дитини, її батьків або інших законних представників. Зазначена ситуація обумовлена тим, що чинний СК України не містить законодавчого визначення поняття «складних життєвих обставин», а дефініції, наявні в інших нормативно-правових актах, через свої недоліки не сприяють ефективному регулюванню правовідносин, пов'язаних із патронатом над дитиною. У зв'язку з цим, слід доповнити ст. 252 СК України пунктом такого змісту: «Складні життєві обставини — це обставини, спричинені інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, життєвими звичками, способом життя та іншими життєвими ситуаціями, внаслідок яких батьки дитини або інші законні представники, частково або повністю не мають (не набули або втратили) здатності чи можливості піклуватися про дитину, в тому числі забезпечувати її належне виховання та матеріальне забезпечення, або внаслідок яких дитина тимчасово не може перебувати разом зі своїми батьками або іншими законними представниками».

Як відомо, під змістом договору слід розуміти умови, що визначаються на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, що є обов'язковими

відповідно до актів цивільного законодавства. Власне, це ті умови, на яких сторони погодилися виконувати договір [9, с. 472].

Відповідно до ч. 1 ст. 638 Цивільного кодексу України договір вважається укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. При цьому істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів такого виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однією зі сторін має бути досягнуто згоди.

Так, відповідно до ст. 252 СК України, п. 1 Порядку створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя та п. 1 Типового договору про патронат над дитиною предметом цього договору є вчинення дій, спрямованих на забезпечення тимчасового догляду, виховання та реабілітації дитини в сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин.

Окрім предмета до істотних умов договору про патронат над дитиною можна віднести також права та обов'язки сторін цього договору.

У зв'язку з цим, слід наголосити, що ст. 255 СК України визначає обов'язки патронатного вихователя, які конкретизовані в Типовому договорі про патронат над дитиною. Разом з тим слід зауважити, що практика більш повного розкриття обов'язків патронатного вихователя в договорі про патронат над дитиною є досить поширеною і в законодавстві інших країн.

Наприклад, відповідно до п. 25 Положення про патронатне виховання Республіки Білорусь, затвердженого постановою Ради Міністрів Республіки Білорусь від 28 червня 2012 р. № 596, патронатний вихователь несе відповідальність за життя та здоров'я дитини, переданої йому на виховання, здійснює права та виконує обов'язки з її виховання, задоволення її життєвих потреб протягом строку перебування дитини в сім'ї та згідно з договором патронатного виховання. За погодженням з керівником закладу патронатний вихователь у межах договору патронатного виховання створює умови для збереження та зміцнення родинних зв'язків дитини, реалізує інші заходи, спрямовані на її соціалізацію.

Проте вже в Типовому договорі патронатного виховання, який є додатком до вищезазначеного положення, вказано такі обов'язки патронатного вихователя (перелік ширший ніж у законодавстві України):

1) інформувати керівника про заплановані строки перебування дитини у його сім'ї не пізніше, ніж за сім днів, а у випадку передати дитини на патронатне виховання протягом літніх канікул — до 1 травня;

2) забезпечити своєчасне прибуття дитини до сім'ї патронатного вихователя і повернення у строк, погоджений із керівником;

- 3) організувати адаптацію дитини (дітей) у сім'ї;
 - 4) організувати спільного проживання з дитиною (дітьми), побу-ту;
 - 5) забезпечити дитині (дітям) умови проживання (окрема кімна-та чи її частина, окреме ліжко, місце для занять та ігор), що відповіда-ють санітарно-епідеміологічним вимогам;
 - 6) забезпечити догляд та нагляд за дитиною (дітьми), безпеку ди-тини (дітей), створити умови для задоволення її (їх) основних життє-вих потреб;
 - 7) організувати дозвілля дитини (дітей);
 - 8) організувати з дозволу керівника спілкування з братами, се-страми, батьками, іншими членами сім'ї дитини (дітей);
 - 9) формувати в дитини (дітей) позитивний досвід життя у сім'ї, навички спілкування в соціумі, підготувати дитину до соціалізації в суспільстві, розвивати самостійність;
 - 10) визначити способи виховання дитини (дітей) із врахуванням рекомендацій спеціалістів відповідних установ;
 - 11) організувати оздоровлення дитини (дітей) із врахуванням думки дитини (дітей);
 - 12) негайно інформувати керівника про виникнення несприят-ливих умов для утримання та виховання дитини (дітей), випадки за-хворювання дитини та отримання травм, вчинення дитиною право-порушень чи злочинів, порушення прав і законних інтересів дитини, самовільне залишення дитиною сім'ї патронатного вихователя;
 - 13) контролювати та зберігати майно, передане разом з дитиною (дітьми), розпоряджатися в інтересах дитини (дітей) грошовими ко-штами, що передані на її (їхнє) харчування;
 - 14) сприяти на період перебування у сім'ї патронатного вихова-теля дитині, яка досягла 14 років, під час здійснення нею своїх прав та обов'язків, а також її захищати та охороняти від зловживань зі сто-рони третіх осіб;
 - 15) забезпечувати отримання дитиною (дітьми) необхідної медич-ної допомоги згідно з медичними рекомендаціями та станом здоров'я дитини (дітей) і збереження інформації, яка містить лікарську таємни-цю, що стала відома особі у зв'язку із виконанням функцій патронат-ного вихователя;
 - 16) не допускати вивозу дитини за межі Республіки Білорусь без письмової згоди керівника і наказу управління (відділу) освіти місце-вого виконавчого та розпорядчого органу за місцезнаходженням уста-нови про дозвіл на виїзд з Республіки Білорусь неповнолітнього на пев-ний строк без супроводження законного представника дитини.
- Окрім цього, в договорі за згодою сторін можуть бути передбаче-ні й інші обов'язки патронатного вихователя, які не суперечать біло-руському законодавству [19].

Цікавим, на наш погляд, є також досвід у сфері визначен-

ня обов'язків патронатного вихователя у Російській Федерації. Так, п. 2.1.4 Примірної форми договору про патронатну сім'ю (патронат, патронатне виховання), що є додатком до постанови Кабінету Міністрів Чуваської Республіки від 24 вересня 2014 р. № 321 передбачає, що патронатний вихователь:

1) стосовно дитини (дітей), переданої (переданих) їй (йому) на патронат, здійснює права і виконує обов'язки опікуна чи піклувальника і несе відповідальність за невиконання або неналежне виконання покладених на нього обов'язків у порядку і на умовах, які передбачені законодавством Російської Федерації та цим Договором;

2) є законним представником дитини (дітей), переданої (переданих) їй (йому) на патронат;

3) отримує попередній дозвіл на розпорядження рахунком дитини (дітей), переданої (переданих) їй (йому) на патронат, у частині витрачання коштів, що належать дитині (дітям), переданих їй на патронат, як аліменти, пенсії, допомоги та інших наданих на його (їх) змiст соціальних виплат, і користується заходами соціальної підтримки в порядку, встановленому законодавством Російської Федерації і законодавством Чуваської Республіки;

4) зобов'язаний виховувати дитину (дітей), переданої (переданих) їй (йому) на патронат, піклуватися про її (їх) здоров'я, моральний і фізичний розвиток, створювати необхідні умови для отримання освіти, готувати її (їх) до самостійного життя, в тому числі захищати життя і здоров'я, поважати людську гідність дитини (дітей), переданого (переданих) їй (йому) на патронат, дотримуватися і захищати її (їх) права і інтереси; спільно проживати з дитиною (дітьми), переданої йому на патронат, поставити його (їх) на реєстраційний облік за місцем проживання; забезпечувати повноцінний регулярний догляд за дитиною (дітьми), переданої (переданих) їй (йому) на патронат, відповідно до його (їх) індивідуальних потреб, у тому числі забезпечувати проходження дитиною (дітьми) регулярної диспансеризації, при необхідності своєчасно направляти на медичне обстеження, а також організовувати лікування; організовувати отримання освіти дитиною (дітьми), переданої (переданих) їй (йому) на патронат. У разі неможливості відвідування дитиною (дітьми), переданих на патронат, організації, що здійснює освітню діяльність, станом його (їх) здоров'я забезпечувати отримання освіти у встановлених законодавством Російської Федерації доступних для дитини (дітей) формах; забезпечувати відвідування дитиною (дітьми), переданих йому на патронат, освітніх організацій, стежити за його успішністю; виконувати обов'язки по захисту прав і законних інтересів дитини (дітей), переданої (переданих) їй (йому) на патронат, надавати на запит органу опіки та піклування інформацію про виконання своїх обов'язків; виконувати індивідуальну програму реабілітації дитини (дітей), переданої (переданих) їй (йому) на патронат, розроблену спільно з органом опіки та піклування (при її наявності); не перешкоджати особистому спілкуванню дитини (дітей), переданої (переданих) їй (йому) на патронат, з її (їх) кровними родичами, якщо це не

суперечить інтересам дитини (дітей), переданої (переданих) їй (йому) на патронат, її (їх) нормальному розвитку і вихованню; вживати заходів щодо забезпечення збереження майна дитини (дітей), переданої (переданих) їй (йому) на патронат, відповідно до законодавства Російської Федерації, в тому числі витрачати суми аліментів, пенсій, допомог та інших соціальних виплат, що надаються на утримання прийомної дитини (дітей), тільки в її (їх) інтересах; негайно сповіщати орган опіки та піклування про виникненні в прийомній сім'ї (патронату, патронатного виховання) несприятливих умов для утримання, виховання та освіти дитини (дітей), переданої (переданих) їй (йому) на патронат;

5) щоквартально подає до органу опіки та піклування звіт у письмовій формі за попередній квартал про зберігання, про використання майна дитини (дітей), переданого (переданих) їй (йому) на патронат, і про управління таким майном [20].

Зазначений перелік обов'язків певною мірою можна знайти і в типових (примірних) договорах про патронат над дитиною інших країн. Наприклад, у договорі про патронат над дитиною штату Каліфорнія (США) серед обов'язків патронатного вихователя виділено з-поміж інших і зобов'язання забезпечити дитині виховання, освіти, догляд, одяг відповідно до її потреб, і зобов'язання заохочувати спілкування дитини із її батьками тощо. Разом з тим, на наш погляд, важливим є закріплення в цьому договорі обов'язку, про який не йдеться ні у відповідних нормативно-правових актах Республіки Білорусь, ні Російської Федерації, а саме заборона застосування до дитини тілесних покарань, а також інших покарань, таких як: позбавлення їжі, грошових засобів, можливості відвідування дитини її батьками, загрози переміщення чи застосування будь-яких інших покарань, що ображають або принижують людську гідність [21].

На нашу думку, зазначене положення може бути ефективно використано й у вітчизняному законодавстві, а перелік обов'язків патронатного вихователя, передбачений вітчизняним типовим договором про патронат над дитиною, слід доповнити вимогою здійснювати свої обов'язки у спосіб, який унеможливає приниження честі та гідності дитини та виключає застосування таких покарань, як: завдання тілесних чи психічних страждань, позбавлення їжі, грошових засобів, можливості відвідування дитини її батьками тощо.

Ще одним важливим аспектом, відображеним у типовому договорі про патронат над дитиною, є перелік прав патронатного вихователя. У цьому контексті слід наголосити, що у СК України цьому питанню взагалі не приділено окремої уваги. Єдиним правом, яке випливає зі змісту ст. 256 СК України, є право патронатного вихователя на оплату послуг зі здійснення патронату над дитиною. Проте вже у Типовому договорі про патронат над дитиною зазначено, що патронатний вихователь має й інші права.

Щодо обов'язків та прав другої сторони договору про патронат над дитиною, а саме районних, районних у містах Києві та Севасто-

полі державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах, сільських, селищних рад, то вони чітко визначені в чинному законодавстві. Наприклад, враховуючи положення ст. 253 СК України та п. 4 Типового положення про службу у справах дітей обласної, Київської та Севастопольської міської державної адміністрації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2007 р. № 1068, а також п. 4 Типового договору про патронат над дитиною, можна зауважити, що в контексті правовідносин з влаштування дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах, в сім'ю патронатного вихователя зазначені місцеві органи державної влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані забезпечувати надання освітніх послуг, медичної допомоги, соціальних послуг дитині та її сім'ї, вирішення питань соціального захисту дитини, її особистих, майнових, житлових прав тощо.

Щодо прав та обов'язків батьків (законних представників) дітей у випадках, коли вони є сторонами договору про патронат над дитиною, то відповідно до п. 6 Типового договору про патронат над дитиною вони зобов'язуються:

1) надавати патронатному вихователю інформацію про потреби, особливості догляду дитини, харчування та режим дня та іншу важливу інформацію, яку необхідно враховувати під час здійснення патронату над дитиною;

2) забезпечувати дитину одягом, взуттям, особистими речами та передавати наявні медичні документи дитини (медична картка, висновки та рекомендації спеціалістів);

3) підтримувати у визначений службою у справах дітей спосіб контакт з дитиною з урахуванням її найкращих інтересів, дотримуватися рекомендацій служби у справах дітей щодо контакту з дитиною під час перебування її у сім'ї патронатного вихователя;

4) інформувати службу у справах дітей про обставини, що призвели до влаштування дитини в сім'ю патронатного вихователя, та інші важливі обставини щодо неї та її сім'ї;

5) співпрацювати з патронатним вихователем, працівниками соціального закладу, служби у справах дітей з питань забезпечення прав та інтересів дитини, подолання складних життєвих обставин;

6) не перешкоджати патронатному вихователю у виконанні обов'язків та реалізації прав, визначених договором [2].

При цьому п. 7 Типового договору про патронат над дитиною надає право батькам (законним представникам) отримувати інформацію про дитину під час її перебування в сім'ї патронатного вихователя, брати участь у вирішенні питань щодо навчання, медичного обстеження, лікування, оздоровлення та відпочинку дитини, а також ініціювати питання щодо припинення перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя або продовження строку перебування [2].

Отже, зважаючи на вищевикладене, можна ще раз зауважити, що договір про патронат над дитиною є самостійним цивільно-правовим

договором, в основі якого лежить нематеріальне зобов'язання, а саме зобов'язання з виховання дитини та забезпечення її нормального фізичного існування.

Батьки (законні представники) дитини є стороною договору про патронат над дитиною в разі встановлення патронату над дитиною за їх згодою: по-перше, у зв'язку із нормативним визначенням цього питання, по-друге, у зв'язку із тим, що у випадку передачі дитини під патронат батьки дитини зберігають усі права та обов'язки батьків, однак частина цих прав на короткостроковий період передається патронатному вихователю, який повинен слідувати їх рекомендаціям, а за батьками залишається окремі обов'язки щодо спілкування з дитиною та її часткового утримання; по-третє, таке влаштування є тимчасовим заходом, після завершення якого дитина повертається у сім'ю. При застосуванні інших форм влаштування дитини, позбавленої батьківського піклування, батьки повністю усуваються від виховання дитини, а спілкування з нею можливе лише у визначених межах.

Усі передумови укладення договору про патронат над дитиною можна поділити на матеріальні (наявність дитини; наявність складних життєвих обставин в житті дитини, її батьків або інших законних представників; наявність органу опіки та піклування, на який покладено обов'язок з влаштування вищезазначеної дитини до сім'ї патронатного вихователя; наявність сім'ї патронатного вихователя) та правові (нормативне регулювання зазначеного питання).

З метою вдосконалення нормативного урегулювання передумов укладення договору патронату, пропонуємо доповнити ст. 252 СК України, визначивши в ньому поняття складних життєвих обставин, яке застосовується до договору про патронат над дитиною.

Перелік прав та обов'язків патронатного вихователя, визначених у Типовому договорі про патронат над дитиною, доцільно доповнити вимогою щодо здійснення патронатним вихователем своїх обов'язків у спосіб, який унеможлиблює приниження честі та гідності дитини та виключає застосування таких покарань, як: завдання тілесних чи психічних страждань, позбавлення їжі, грошових засобів, можливості відвідування дитини її батьками тощо.

Список використаних джерел

1. Деякі питання здійснення патронату над дитиною : постанова Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 р. № 148. *Офіційний вісник України*. 2017. № 26. Стор. 53. Ст. 739.
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Верховна Рада України. *Законодавство України*. URL : <https://goo.gl/5FZj7G>.
3. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / за ред. Є. О. Харитонов. Х. : Одиссей, 2006. 552 с.
4. Розгон О. В. Договори у сімейному праві. К. : Ін Юре, 2018. 301 с.
5. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. К. : Ін Юре, 2003. 532 с.
6. Семейное право Украины / под ред. Ю. С. Червонного. Х. : Одиссей, 2005. 519 с.

7. Сімейне право України / за ред. В. С. Гопанчука. К. : Істина, 2002. 304 с.
8. Сімейне право України / за заг. ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. К. : Юрінком Інтер, 2011. 286 с.
9. Цивільне право України. Академічний курс : у 2 т. / за заг. ред. Я. М. Шевченко. К. : Ін Юре, 2003. Т. 1. Загальна частина. 520 с.
10. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. І. В. Жилінкової. Х. : Ксилон, 2008. 855 с.
11. *Сташків Б.* Види матеріального забезпечення непрацездатних за сімейним законодавством *Підприємство, господарство і право*. 2003. № 7. С. 28–32.
12. *Лешанич Л. В.* Правове регулювання квазісімейної форми виховання дітей : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Ужгород, 2015. 205 арк.
13. *Борисова В. І.* До питання про форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, за сімейним законодавством України. *Проблеми законності*. Вип. 100. Х., 2009. С. 123–133.
14. *Мироненко В. П., Пилипенко С. А.* Сімейне право України. К. : Правова єдність, 2008. 477 с.
15. *Черновалюк Ю. Ю.* Патронат як форма сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування за законодавством України. *Університетські наукові записки*. 2009. № 1. С. 134–138.
16. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей : постановва Кабінету Міністрів України від 08.10.2008 р. № 905. *Офіційний вісник України*. 2008. № 79. Стор. 126. Ст. 2660.
17. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю : постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. № 565. *Офіційний вісник України*. 2002. № 18. Стор. 19. Ст. 926.
18. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу : постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. № 564. *Офіційний вісник України*. 2002. № 18. Стор. 12. Ст. 925.
19. Об утверждении Положения о патронатном воспитании : постановление Совета Министров Республики Беларусь от 28.06.2012 г. № 596. *Совет Министров Республики Беларусь*. URL : <https://goo.gl/6QS84k>.
20. Об утверждении примерной формы договора о патронатной семье (патронате, патронатном воспитании : постановление Кабинета Министров Чувашской республики от 24.09.2014 г. № 321. АО «Кодекс». URL : <https://goo.gl/D4vpJ8>.
21. Agency — Foster Parents Agreement. Foster & Kinship Care Education Woodland Community College. URL : <https://goo.gl/SH71mC>.

Надійшла до редакції 12.02.2018

Romaniuk, U. V. Legal Nature and Content of the Agreement on Patronage

In the scientific article author investigated the problem issues related to the legal nature, the content of the agreement on patronage and the grounds for its conclusion.

At the same time, the author determines that the agreement on patronage over a child is an independent civil law agreement, based on which is a non-material obligation to raise the child and ensure its normal physical existence.

The parties to the agreement are the local state administration or local council as guardianship and care state bodies and foster parent. The parents (legal representatives) of the child are a party of the agreement on patronage over the child, in the case of establishing a patronage over the child, with their consent, as in the case of the transfer of a child under patronage, the parents of the child retain all rights and duties of the parents, but part of these rights for the short-term period transferred to foster parent. At the same time, placing a child under patronage is a temporary measure, after which the child returns to the family. When applying other forms of placement of a child deprived of parental care, parents are completely eliminated from the upbringing of the child, and communication with her is possible only within certain limits.

All preconditions for concluding an agreement on patronage over a child can be divided into material (the presence of a child, the presence of difficult living conditions in the life of the child, his/her parents or other legal representatives, the presence of a body of guardianship and care, which is obliged to arrange the above-mentioned child to family of foster parent, the presence of a foster parent) and legal (normative regulation of the patronage).

In order to improve the normative regulation of the prerequisites for concluding a patronage agreement, author proposes to supplement Art. 252 of the Family Code of Ukraine, defining in it the notion of complicated life circumstances, which applies to the agreement of patronage over a child.

The list of the rights and responsibilities of the foster parent defined in the Model Agreement on patronage over the child should be supplemented with a requirement for the foster parent to perform his duties in a way that makes it impossible to humiliate the child's honor and dignity and exclude the use of such punishments as a problem of physical or mental suffering, deprivation of food, money resources, the possibility of visiting a child by her parents, etc.

Keywords: *patronage over a child, body of guardianship and care, foster parent, agreement on patronage over a child, difficult life circumstances.*

